บทที่ 5
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่าชุมชนบ้านงาแมง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ประมวลเอกสารหลายฉบับประกอบกับการวิจัยภาคสนาม สำรวจความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถาม ดังที่ได้เสนอมาตั้งแต่ต้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเหล่านี้ประกอบการวิเคราะห์วิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่า บ้านงาแมง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่า บ้านงาแมง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะนำไปสู่การเสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่จะเอื้อประโยชน์ต่อไปในอนาคต

การศึกษานี้ใช้รูปแบบโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านงาแมง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีสิทธิ์ในการเลือกตั้ง จำนวน 134 คน ในส่วนของการวิเคราะห์ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการแจกแจงความถี่ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และหาความสัมพันธ์ของข้อมูล การมีส่วนร่วมกับปัจจัยที่มีผลต่อการควบคุมไฟป่าร่วมกับการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในชุมชนบ้านงาแมง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นกลุ่มผู้มีสิทธิ์ในการเลือกตั้ง จำนวน 134 คน พบว่า จากการศึกษา มีจำนวนเพศชายมากกว่าเพศหญิง เนื่องจากเพศชายให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามและเป็นผู้ที่มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการเก็บข้อมูล ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 20 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี เนื่องจากช่วงเวลาที่ทำการเก็บข้อมูลเป็นเวลาที่กลุ่มตัวอย่างอายุ 30 - 40 ปี ต้องออกไปประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ และส่วนหนึ่งก็ออกมาประกอบอาชีพและเรียนหนังสือ ซึ่งจะไม่ได้กลับเข้าไปพักอาศัยในหมู่บ้าน ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้พบกลุ่มคนสูงอายุเป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงสุดที่ระดับประถมศึกษาตอนต้น เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ทำการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอายุ 41 - 50 ปี โดยจัดว่าเป็นกลุ่มคนสูงอายุที่ในอดีตมีการศึกษาภาคบังคับสูงสุดกำหนดไว้ที่ระดับประถมศึกษาเท่านั้น และส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรหมุนเวียน ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาต่ำ คือ ระดับประถมศึกษาตอนต้น จึงทำให้ไม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สามารถไปประกอบอาชีพอื่นที่ต้องอาศัยความรู้และทักษะสูงได้ ซึ่งรายได้ต่อเดือนจะอยู่ระหว่าง 1,001 – 2,000 บาท

5.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า การที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุมไฟป่า เกิดจากการเห็นว่าไฟป่ามีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของชุมชน จากเดิมที่ใช้วิธีดับไฟป่าด้วยอุปกรณ์การเกษตรโดยใช้จอบและเสียม หรือกิ่งไม้มาช่วยหยุดยั้งการลุกลามของไฟป่า จากนั้นจึงมีหน่วยงานของราชการมาให้ความรู้ความเข้าใจในการควบคุมไฟป่า รวมทั้งนำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการควบคุมไฟป่า เช่น การทำแนวกันไฟ การทำความสะอาดแนวกันไฟ ฯลฯ โดยชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วมปฏิบัติกับเจ้าหน้าที่ของรัฐผ่านทางผู้นำชุมชน และหน่วยงานของรัฐต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงานระหว่างภาครัฐและประชาชน ทั้งยังเป็นการสร้างความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจภายในชุมชน จากการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่าบ้านงาแมง สรุปได้ดังต่อไปนี้

1) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่า

ประชาชนมีส่วนร่วมในการควบคุมไฟป่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย กิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการลาดตระเวนตรวจหาไฟป่า การลาดตระเวนป้องกันการลักลอบเผาป่า การทำกิจกรรมประชาสัมพันธ์ และการเข้าร่วมอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟป่า ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ไม่เคยมีส่วนร่วมในการลาดตระเวนป้องกันการลักลอบเผาป่า และการลาดตระเวนตรวจหาไฟป่า เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวเป็นการดำเนินงานของหน่วยราชการ ซึ่งมีรูปแบบกระบวนการที่ซับซ้อนและยากแก่การปฏิบัติโดยชุมชนเอง เพราะต้องใช้เวลาตลอด 24 ชั่วโมงในการปฏิบัติงาน ซึ่งชาวบ้านไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ เพราะต้องประกอบอาชีพการเกษตร และทางหน่วยราชการไม่มีงบประมาณในการจัดเบี้ยเลี้ยงให้คุ้มค่ากับการเสียสละเวลามาเข้าร่วม ส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ไฟป่าจะเป็นผู้ดำเนินการดังกล่าว นอกจากนั้น ชาวบ้านบางส่วนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมควบคุมไฟป่าเป็นกลุ่มที่มารับจ้างในหน่วยควบคุมไฟป่าในช่วงหน้าไฟ (มกราคม - เมษายน)

2) ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่า

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่า ได้แก่ ระยะเวลาที่อยู่อาศัย ความถี่ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจ และการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งปัจจัยของระยะเวลาที่อยู่อาศัยและความรู้ ความเข้าใจ มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนใน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

การควบคุมไฟป่า ส่วนความถี่ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

5.2 ประเด็นความรู้ที่ได้จากการศึกษา

1. จากการศึกษา พบว่า ชุมชนบ้านงาแมงมีการดูแลป้องกันไฟป่าอย่างไม่เป็นกิจลักษณะ เช่น ใช้เพียงกิ่งไม้ หรือจอบ เสียม ใช้ตบสกัดกั้นไฟไม่ให้ลุกลาม เพื่อกันพื้นที่สวนไร่นาของตนเอง แต่ภายหลังจากหน่วยงานของรัฐเข้าไป และได้นำกิจกรรมเกี่ยวกับการควบคุมไฟป่า เช่น การทำแนวกันไฟ การทำความสะอาดแนวกันไฟ การอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟป่ามากขึ้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีรูปแบบการจัดการที่เป็นขั้นตอนชัดเจนให้ชุมชนเข้าร่วมทำกิจกรรมกับหน่วยงานราชการ จากนั้นได้นำไปสู่การสร้างแนวกันไฟในพื้นที่ป่าตามแนวเขตชุมชน

2. จากการศึกษา พบว่า กลุ่มเพศชายจะมีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมในการควบคุมไฟป่ามากกว่าเพศหญิง เนื่องจากเห็นว่ากิจกรรมการควบคุมไฟป่ามีอันตรายและมีความเสี่ยงสูง และหากไม่เคยเข้าร่วมอบรมความรู้ความเข้าใจเรื่องไฟป่าหากไม่จำเป็นจะไม่ส่งผู้หญิงเข้าร่วมกิจกรรมควบคุมไฟป่า แต่จะส่งเป็นตัวแทนในการเข้าร่วมประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน และบางกรณีก็มีเพศหญิงเข้าร่วมกิจกรรมทำแนวกันไฟ แต่จะเป็นเฉพาะกรณีที่ผู้นำครอบครัวไม่ว่างหรือไม่อยู่ในหมู่บ้าน

3. การศึกษา พบว่า ชาวบ้านไม่ได้เข้ามาร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการควบคุมไฟป่ามากนัก เนื่องจากกิจกรรมบางอย่างต้องใช้เวลาติดตามและไม่มีค่าตอบแทน เช่น การลาดตระเวนป้องกันการลักลอบเผาป่า ต้องใช้ระยะเวลาตลอดวันและต่อเนื่องตลอดฤดูไฟป่าเพื่อเฝ้าติดตามและรายงานผล ซึ่งหากชาวบ้านปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวก็จะเสียเวลาประกอบอาชีพหลักของตนเอง

4. จากการศึกษา พบว่า ชาวบ้านบางส่วนมีความคิดเห็นว่าไฟป่ามีผลดีต่อการทำให้เห็ดงอก หรือหน่อไม้ขึ้น จึงไม่เห็นความสำคัญกิจกรรมควบคุมไฟป่า

5. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมทำกิจกรรมการควบคุมไฟป่าโดยเฉพาะกิจกรรมการลาดตระเวนหาข่าวไฟป่า การประชาสัมพันธ์ และการแจ้งเหตุไฟป่า มีน้อยกว่ากิจกรรมอื่น ๆ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

5.3 อภิปรายผลการศึกษา

จากสมมติฐาน

- ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่าต่างกัน
- ประชาชนที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับไฟป่าต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่าต่างกัน
- การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับไฟป่าต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่าต่างกัน
- การเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่าต่างกัน

5.2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน

ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการป้องกันและควบคุมไฟป่าอยู่ในระดับน้อย และชุมชนมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรของตนเอง โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์และช่วยปกป้องรักษาป่าไม้ของชุมชน ดังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (2540) ในหมวดที่ 3 ว่าด้วย “สิทธิและหน้าที่ ของปวงชนชาวไทย” ได้กล่าวถึงสิทธิของบุคคลและชุมชนอยู่หลายมาตราอันเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และสิทธิชุมชนในการอนุรักษ์ การจัดการทรัพยากร หรือการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

แต่เดิมการมีส่วนร่วมในการควบคุมไฟป่าของชุมชนบ้านงาแมงมีการควบคุมไฟป่าตามวิถีพื้นบ้าน โดยอาศัยวิธีการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติร่วมกันมา เช่น การสร้างแนวกันไฟเพื่อป้องกันการลุกลามของไฟป่าเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย โดยถางพื้นที่กว้างประมาณ 1 – 2 เมตรเป็นแนวยาวรอบๆ บริเวณป่าที่ติดกับพื้นที่การเกษตรและรอบๆ ชุมชน และเนื่องจากชาวบ้านใช้ระบบประปาภูเขา โดยใช้ท่อประปาผ่านพื้นที่ป่าที่ดึงน้ำมาจากต้นน้ำซึ่งอยู่ภูเขา โดยทุกคนหรือทุกครัวเรือนต้องส่งผู้นำหรือตัวแทนมาเข้าร่วมกิจกรรมที่ช่วยปกป้องรักษาทรัพยากรของชุมชน

ดังนั้น การที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำแนวกันไฟก็เพื่อรักษาผลประโยชน์ในการใช้น้ำและพื้นที่ป่าของชุมชนที่เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร แหล่งน้ำ ฯลฯ ซึ่งการร่วมกันทำกิจกรรมที่ช่วยปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมีรากฐานบ่มเพาะอยู่ในชุมชนมานานจากการที่เกิดไฟป่าในพื้นที่ป่ารอบๆ ชุมชนเป็นประจำทุกปีและไฟป่าเข้าทำลายพื้นที่การ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เกษตรและเป็นอันตรายต่อที่อยู่อาศัยไฟป่าได้ทำลายป่า ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำ น้ำในลำธารที่ผ่านหมู่บ้านเริ่มน้อยลง อาหารจากป่าลดลง สัตว์ป่าถูกทำลาย ฯลฯ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตโดยตรงต่อชุมชน ชุมชนจึงมีวิธีปกป้องรักษาทรัพยากรจากการร่วมทำกิจกรรมป้องกันไฟป่า การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน การเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สื่อให้คนในชุมชนเป็นหนึ่งเดียวในการร่วมกันรักษาดูแลทรัพยากรที่ตนเองได้ใช้ประโยชน์ได้ต่อไปอย่างยาวนาน และชุมชนก็เห็นว่าการช่วยป้องกันไฟป่าเป็นเงื่อนไขสำคัญในการรักษาสภาพป่าให้คงสภาพเดิมมากที่สุด จึงมีการวางมาตรการในการป้องกันไฟป่ามาแต่ดั้งเดิม และห้ามตัดไม้ในเขตป่าขุนห้วยแม่สาบและห้วยแม่แขะ เพราะจะเกิดผลกระทบต่อปริมาณน้ำในลำธาร ดังแนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนว่าเป็นการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าในฐานะที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนบนพื้นฐานระบบคิด ความเชื่อ การผลิต การจัดการที่ใกล้เคียงกัน เพื่อให้ทุกคนได้ใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน และมีสำนึกรับผิดชอบต่อการใช้ประโยชน์นั้นด้วย หมายความว่าการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นต้องไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้นๆ ด้วยนั่นเอง เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีกฎเกณฑ์ และมีหน้าที่ทางสังคม ความเชื่อ มารองรับการจัดการนั้นด้วย เพื่อรักษาไว้ซึ่งระบบของความเป็นชุมชนในการใช้และรักษาทรัพยากรร่วมกัน

ดังนั้น เมื่อมีหน่วยงานของรัฐเข้ามาตั้งหน่วยงานควบคุมไฟป่าและนำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการควบคุมไฟป่าต่างๆ เข้ามาให้ความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมในเรื่องวิธีการและการใช้อุปกรณ์ดับไฟป่า รวมทั้งการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมควบคุมไฟป่า และประชาสัมพันธ์แนะนำชาวบ้านให้ทำแนวกันไฟรอบ ๆ พื้นที่ก่อนเผาไร่ทุกครั้ง เพื่อไม่ให้ไฟลุกลามสู่บริเวณพื้นที่ใกล้เคียงจนกลายเป็นไฟป่า นอกจากนั้นยังได้ขอความร่วมมือจากชุมชนเข้าร่วมทำกิจกรรมทำแนวกันไฟตามแนวเขตป่ารอบชุมชนอย่างถูกต้อง และมีเจ้าหน้าที่ดับไฟป่าของรัฐเข้าร่วมปฏิบัติด้วย โดยทำแนวกันไฟกว้าง 4 เมตรซึ่งกว้างมากขึ้นกว่าแบบเดิมที่ชุมชนได้เคยทำมา ซึ่งจะช่วยป้องกันและหยุดยั้งไฟป่าได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนั้น ผู้นำชุมชนอย่างผู้ใหญ่บ้านอินรัตน์ อุทธาปา ซึ่งชาวบ้านได้ให้ความเคารพเชื่อถือ และทำหน้าที่เป็นตัวแทนชุมชนในการประสานงานระหว่างรัฐและชุมชนในเรื่องการแจ้งข่าวสารต่างๆ แก่ชุมชน รวมทั้งผู้นำองค์กรชุมชน คือ พระครูสุวัฒน์วรธรรม ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดงาแมงที่ชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อฟัง เป็นผู้ขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาทรัพยากร โดยแจ้งในวันที่มีการร่วมทำบุญที่มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านให้มาร่วมกันทำกิจกรรม จึงได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

5.2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

1) ระยะเวลาที่อยู่อาศัย

การวิเคราะห์ความยาวนานที่อาศัยอยู่ในชุมชนงาแมง เพื่อที่จะได้ทราบว่าหากเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมายาวนาน ก็จะมีความรักและหวงแหนท้องถิ่นและชุมชนที่อาศัยอยู่ โดยภาพรวมระยะเวลาที่อยู่อาศัยมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมไฟป่า เนื่องจากผลกระทบจากไฟป่ามีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น ทำลายทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อกิจกรรมการเกษตรที่เป็นอาชีพหลักของชุมชน และชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในด้านที่อยู่อาศัยโดยการนำไม้มาสร้างบ้าน ยารักษาโรค ฯลฯ ชุมชนบ้านงาแมงส่วนใหญ่อยู่อาศัยมานานกว่า 20 ปี หรือจากการสังเกตผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกของบ้านงาแมงในช่วง 5 – 10 ปี จากการย้ายตามคู่สมรส ก็เห็นความสำคัญของการเข้าร่วมกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการควบคุมไฟป่าเป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนบ้านงาแมงมีระบบสายสัมพันธ์ด้านเครือญาติเป็นรากฐานที่เข้มแข็งของชุมชนอยู่และเชื่อมโยงถึงกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันตามวิถีพื้นบ้าน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบการปกครองที่ถูกถ่ายทอดมาตั้งแต่ยุคของการก่อตั้งชุมชน ซึ่งชุมชนบ้านงาแมงจะมีระบบสายเครือญาติเข้ามาเชื่อมโยงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนเอาไว้ โดยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือคนในสายครอบครัวหรือภายในชุมชนก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่จะอยู่กันแบบฉันท์พี่ฉันท์น้อง มีอะไรก็จะช่วยเหลือกัน รวมถึงการเคารพในระบบอาวุโสตามครรลองจารีตที่สืบทอดต่อกันมา ซึ่งปรากฏชัดในเรื่องของการขอขมาต่อกัน หรือการรดน้ำดำหัวในประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ระบบความสัมพันธ์ตรงนี้นี่เองที่ช่วยดึงเอาสมาชิกให้เข้ามาช่วยกันในการรักษาพื้นที่ป่าของชุมชนเอาไว้ หนึ่งในวิธีการรักษานั้นก็คือการช่วยกันป้องกันไฟป่านั่นเอง ซึ่งนับเนื่องตั้งแต่การไม่จุดไฟเผาป่าไปจนถึงการร่วมกันสร้างแนวกันไฟ และการช่วยกันดับไฟป่าโดยมิต้องมีการใช้งบประมาณจากภาครัฐเลย ดังแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการซึ่งประชาชนในชุมชนได้เข้าไปเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมของส่วนรวม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาท้องถิ่น โดยการเข้าไปเกี่ยวข้องนี้ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามและเสียสละทรัพยากรบางอย่าง เช่น ความคิดเห็น วัสดุ แรงกาย เวลา และเงินลงไป เพื่อทำให้สามารถต่อรองหรือกำหนดอนาคตของชุมชนด้วยตัวเขาเอง เพราะทุกก้าวย่างของการมีส่วนร่วมคือการรักษาวิถีชีวิตและความมั่นคงในอนาคตของลูกหลานของตนเองเป็นสำคัญ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

2) ความรู้ความเข้าใจ

ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับไฟป่าเป็นอย่างดี จากที่ได้ร่วมมือกับหน่วยงานควบคุมไฟป่าในกิจกรรมเกี่ยวกับการควบคุมไฟป่า เช่น การทำแนวกันไฟ การดับไฟป่า และการอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟป่า ฯลฯ พื้นที่ของหมู่บ้านงาแมงมักเกิดไฟป่าประจำทุกปี และชาวบ้านมีระบบการจัดการป่าชุมชนเป็นทุนเดิมมาก่อนแล้ว และมีการทำระบบเกษตรกรรมที่มีพื้นที่ติดกับป่า ซึ่งต้องมีการทำแนวกันไฟป้องกันมิให้ไฟเข้ามาลุกลามพื้นที่ทำกินของตนเอง และพื้นที่การเกษตรเหล่านี้ไม่มีเอกสารสิทธิ์ครอบครองอย่างถูกต้อง แต่ชาวบ้านรับรู้ตามประเพณีว่าเป็นที่ของใครบ้างในชุมชน ดังนั้น จึงมีการสร้างแนวกันไฟป้องกันไฟลามเข้าพื้นที่คนอื่นและพื้นที่ป่าและป้องกันไฟที่ลุกลามจากพื้นที่อื่นที่จะเข้ามาในเขตพื้นที่ของชุมชน และเป็นการป้องกันการถูกฟ้องร้องและค่าปรับสินไหมจากการทำไฟลุกลามเข้าไปในพื้นที่ป่าและพื้นที่ของคนอื่น ซึ่งไฟป่า ส่วนใหญ่เกิดจากการจุดเผาไร่ของชาวบ้านทั้งในหมู่บ้านและชาวบ้านในเขตหมู่บ้านใกล้เคียง แต่ส่วนใหญ่มักเกิดจากชาวบ้านหมู่บ้านอื่นที่อยู่พื้นที่ติดต่อกัน และไฟป่ามักทำลายพื้นที่การเกษตร เรือกสวน ไร่นา เป็นต้น

ทั้งนี้ในมิติมุมมองดั้งเดิมของชาวบ้านงาแมงนั้น พบว่า ป่าในความหมายของชาวบ้านงาแมงมีความหลากหลายและมีความหมายมากกว่าเป็นแหล่งปัจจัยสี่ ทั้งนี้เนื่องจากป่าเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในวิถีชีวิตของชาวบ้านด้วย ทั้งในด้านการใช้ประโยชน์จากไม้ การพักผ่อน การหาของป่า ฯลฯ ล้วนเป็นสิ่งที่ชุมชนถือว่าป่ามีบุญคุณกับคน ป่าในความหมายของชาวบ้านงาแมงจึงคล้ายคลึงกับป่าในความหมายของชาวล้านนาทั่วไปคือ “ ….คำว่า ”ป่า ” ในความหมายของชาวบ้านมิใช่หมายเพียงต้นไม้เท่านั้น แต่ป่ามีความหมายรวมถึงวัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านต่อสิ่งที่เขาได้รับจากป่าหรือธรรมชาติ ชาวบ้านเชื่อว่าป่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติที่คุ้มครองรักษาป่าและทรัพยากรในป่า เช่น “ผีป่า” “ผีห้วย” “ผีขุนน้ำ” ….ต้องจัดพิธีเซ่นไหว้ผีหรือ “อารักษ์” ที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติในป่าทุกปี ….ในอีกความหมายหนึ่ง “ป่า” เป็นแหล่งรวมของต้นไม้ต่างชั้นต่างอายุ ต่างพันธุ์ ในป่ามีต้นไม้หลากหลายชนิด ชาวบ้านใช้ป่าเป็นแหล่งหาวัสดุเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันและใช้เป็นยาสมุนไพรด้วย (กฤษตธี สุนันตา, 2548) การได้พึ่งพาใช้ประโยชน์จากป่าในด้านต่างๆของชาวบ้านนี้เองที่ทำให้ชาวบ้านหันมาตระหนักถึงคุณค่าของป่าในฐานะที่ชาวบ้านเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการเกิดไฟป่า เพราะไฟป่าเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่สามารถทำลายแหล่งทรัพยากรของชาวบ้านได้ การเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านจึงยืนอยู่บนรากฐานความรู้ความเข้าใจที่จะป้องกันแหล่งทรัพยากรของชุมชนเอาไว้ เพื่อให้ชุมชนยังมีแหล่งทรัพยากรเพื่อใช้ในการพึ่งพาได้ต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมทำแนวกันไฟ กิจกรรมประชาสัมพันธ์ป้องกันไฟป่า และการร่วมประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ในหัวข้อเกี่ยวกับการควบคุมไฟป่าไม้มีผลต่อการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน เนื่องจากกิจกรรมทำแนวกันไฟมีรูปแบบที่ไม่ซับซ้อน และชุมชนทราบว่าแนวกันไฟสามารถป้องกันไฟป่าลุกลามเข้าพื้นที่ทางการเกษตรได้จริง ส่วนกิจกรรมประชาสัมพันธ์ป้องกันไฟป่าส่วนใหญ่เน้นการแจกเอกสารและออกพบปะชุมชน เป็นการรณรงค์เบื้องต้นเกี่ยวกับการควบคุมไฟป่าโดยหน่วยงานของรัฐ ซึ่งชุมชนประสบกับไฟป่าเป็นประจำทุกปี ดังนั้นจากวิถีชีวิตที่สัมพันธ์ใกล้ชิดอยู่กับป่าทำให้ชุมชนได้มีโอกาสในการสังเกต ทดลอง และเรียนรู้จากประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้น ส่วนในกิจกรรมเข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชนส่วนใหญ่ผู้เข้าร่วมประชุมเป็นผู้นำครอบครัวซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพศชาย หรือตัวแทนครอบครัวเข้าร่วมประชุม และบางครั้งไม่มีการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารให้แก่สมาชิกในครอบครัว หากมีกิจกรรมเกี่ยวกับการควบคุมไฟป่า ตัวแทนหรือผู้นำครอบครัวจะเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมเอง ในกรณีที่ตัวแทนหรือผู้นำไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมนั้นได้ จึงจะส่งตัวแทนผู้หญิงไปเข้าร่วมกิจกรรม และหากกิจกรรมนั้นเสี่ยงอันตรายมากก็จะไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นเลย โดยเห็นว่าเป็นหน้าที่ของหน่วยงานควบคุมไฟป่าที่จะดำเนินการ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าผู้หญิงมิได้เข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุมไฟป่า แต่อาจมีการจำแนกบทบาทที่แตกต่างกันออกไป เช่น ผู้ชายดับไฟป่า แต่ผู้หญิงจะทำการช่วยสร้างแนวกันไฟในพื้นที่ทำกินหรือช่วยเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับสมาชิกในชุมชนเป็นต้น

3) **ความถี่ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร**

ชุมชนบ้านงาแมงมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับไฟป่าจากผู้นำชุมชน เช่น พ่อหลวง หรือผู้นำครอบครัว ที่เข้าร่วมอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟป่ากับหน่วยงานควบคุมไฟป่า โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านงาแมงได้เข้าเป็นตัวแทนของชุมชนในการประสานงานระหว่างรัฐกับชุมชนในการควบคุมไฟป่า ดังนั้น จึงมีการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับไฟป่าเป็นประจำ เนื่องจากชุมชนมีการติดต่อประสานงานและใกล้ชิด และให้ความเชื่อถือพ่อหลวงซึ่งเป็นตัวแทนหมู่บ้านในการเป็นคนประสานงาน แก้ไขอุปสรรค ตัวแทนชุมชนในการติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐ เช่น หน่วยควบคุมไฟป่าสะเมิงที่ตั้งอยู่ใกล้หมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาบ และสมาชิกในชุมชนบางส่วนที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนได้เข้ารับจ้างเป็นเจ้าหน้าที่ดับไฟป่า จึงเป็นตัวแทนในการส่งต่อข้อมูลในการป้องกันไฟป่า เช่น บอกกล่าวการเผาไร่แก่เจ้าหน้าที่เพื่อจัดกำลังเข้าช่วยป้องกันการลุกลามของไฟจากการเผาไร่ ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญในการแจ้งข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับไฟป่าแก่ชุมชนและผ่านข้อมูลของชุมชนให้กับหน่วยงานของรัฐเพื่อป้องกันไฟป่า

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ประเภทของแหล่งข้อมูลข่าวสารเรื่องไฟป่าที่กลุ่มประชาชนได้รับรู้ข่าวสารข้อมูลเรื่องไฟป่า ซึ่งรวมถึงด้านการรณรงค์เพื่อป้องกันไฟป่าผ่านเครื่องมือที่ใช้ในการเผยแพร่ข่าวสารหรือการรณรงค์ป้องกันไฟป่าที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากสามารถทำได้รวดเร็ว มีความครอบคลุมทั่วถึง สามารถเข้าถึงชุมชน ทำให้ชุมชนได้รับรู้ถึงสาเหตุ ภัย และการป้องกันไฟป่า คือ ป้ายประกาศประชาสัมพันธ์ของทางราชการในหมู่บ้าน เพราะป้ายโฆษณาจะมีข้อความพร้อมรูปภาพแสดงให้เห็นชัดเจน ขณะเดินทางในชุมชน ซึ่งจะติดตามข้างถนน โดยโครงการควบคุมไฟป่าพื้นที่ป่าสะเมิง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเจ้าหน้าที่มาประชาสัมพันธ์แจกใบปลิว ติดป้ายรณรงค์ การอบรมความรู้เรื่องไฟป่า และการรณรงค์การป้องกันไฟป่า เป็นต้น โดยปฏิบัติเป็นประจำเดือนละ 1-2 ครั้ง และมีการเปลี่ยนป้ายรณรงค์ทุกปี โดยเฉพาะช่วงหน้าไฟ (มกราคม – เมษายน) จะมีการร่วมทำกิจกรรมทำแนวกันไฟและทำความสะอาดแนวกันไฟ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านงาแมงเป็นผู้ประสานงานชุมชนระหว่างหน่วยควบคุมไฟป่ากับประชาชนในพื้นที่บ้านงาแมง โดยเชื่อมโยงกับองค์กรผู้นำชุมชน เช่นพระครูสุวัฒน์วรธรรมซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดงาแมงเป็นผู้ส่งข่าวสาร โดยใช้วันสำคัญทางศาสนาที่ชุมชนไปทำวัดทำบุญร่วมกันและบอกกล่าวทางหอกระจายเสียงชุมชน เพื่อแจ้งขอความร่วมมือในการป้องกันไฟป่ากับชุมชนในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการควบคุมไฟป่ากับประชาชน หรืออาจมีการเผยแพร่ข้อมูลผ่านกลุ่มสตรีแม่บ้าน โดยเฉพาะผู้หญิงในชุมชนบ้านงาแมงจะมีบทบาทด้านการเกษตรกรรมและการทำมาหากินที่แทบจะไม่แตกต่างอันใดเลยกับผู้ชาย การส่งต่อหรือการผลิตซ้ำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับไฟป่าแก่ชุมชนจึงมีเรื่องสตรีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

4) การเข้าร่วมกิจกรรม

เมื่อพิจารณาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมในการแจ้งเหตุไฟไหม้ป่าไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วม เนื่องจากเมื่อพบเห็นไฟป่าเกิดขึ้น ชุมชนมักเกรงว่าหากแจ้งเหตุแก่เจ้าหน้าที่ไฟป่า ก็จะถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ลักลอบจุดไฟ เนื่องจากในพื้นที่หมู่บ้านและพื้นที่ป่าบริเวณใกล้เคียงมักมีการลักลอบเผาป่าหรือจุดไฟป่าเป็นประจำ และบางครั้งเมื่อเกิดไฟป่าที่สามารถจะดับเองได้ ชาวบ้านก็จะหากิ่งไม้หรือใช้อุปกรณ์การเกษตรที่ถือไปทำการดับไฟป่าเสียเอง และเนื่องจากที่ผ่านมาไฟป่าเกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงหมู่บ้านมากมายหลายครั้ง และมีความรุนแรงมากน้อยต่างกัน ชุมชนงาแมงได้รับผลกระทบโดยตรงจากอันตรายของไฟป่า จึงรับรู้ถึงปัญหาจากไฟป่า และมีความเต็มในในการดำเนินการทุกวิถีทางในการควบคุมไฟป่า และชาวบ้านงาแมงมีส่วนในการร่วมปฏิบัติการควบคุมไฟป่า เพื่อป้องกันทรัพย์สิน ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน และสัตว์เลี้ยงของตน แม้ผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรม เช่น การทำ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

แนวกันไฟ อย่างเช่นกลุ่มแม่บ้านหรือเยาวชน แต่จะช่วยกันประกอบอาหารให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม หรืออาจจะไปทำการสร้างแนวกันไฟรอบบริเวณพื้นที่ทำกินของตนเอง เป็นต้น

ปัจจุบันพื้นที่ในเขตตำบลแม่สาบ มีหน่วยงานราชการของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้แก่ โครงการควบคุมไฟป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพื้นที่ป่าสะเมิง เข้ามาช่วยดูแลปัญหาไฟป่า โดยมีขอบเขตความรับผิดชอบครอบคลุมหมู่บ้านงาแมงและหมู่บ้านอื่นๆ ถึง 187,500 ไร่ ซึ่งมีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่และอุปกรณ์ไม่เพียงพอในการดูแลปัญหาไฟป่าได้อย่างมีประสิทธิผลเท่าที่ควร โดยเฉพาะการเกิดไฟป่าในหมู่บ้านใกล้เคียงหรือที่มีเขตติดต่อชุมชนบ้านงาแมงแล้วลุกลามเข้าพื้นที่หมู่บ้านและพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งชุมชนบ้านงาแมงมีความสามัคคีและตระหนักถึงปัญหาไฟป่าเป็นอย่างดีเสมอมาจากการมีผู้นำชุมชนอย่างผู้ใหญ่บ้านอินรัตน์ อุทธาปาซึ่งเป็นตัวแทนประสานงานด้านข่าวสารข้อมูลระหว่างภาครัฐและประชาชน ทำให้ชุมชนบ้านงาแมงเกิดความรู้ความเข้าในเรื่องไฟป่าเป็นอย่างดี รวมทั้งผู้นำองค์กรชุมชนอย่างเช่นวัดงาแมง ซึ่งมีเจ้าอาวาสคือ พระครูสุวัฒน์ วรธรรม ซึ่งเป็นพระนักพัฒนาที่ชุมให้ความเคารพนับถือ เมื่อมีการขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมใดๆ ก็ตามที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนชาวบ้านจึงให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ชุมชนหมู่บ้านอื่นๆ ยังไม่มีความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาไฟป่าเท่าที่ควร เพราะฉะนั้นการเกิดไฟป่าส่วนใหญ่มักเกิดจากพื้นที่ป่าในเขตหมู่บ้านที่ติดกับพื้นที่ป่าของหมู่บ้านงาแมง ดังนั้น เจ้าหน้าที่ภาครัฐควรพยายามเข้าถึงชุมชนสร้างความตระหนัก ความรู้ความเข้าใจ และสร้างทัศนคติที่ถูกต้องต่อปัญหาไฟป่า รวมทั้งสนับสนุนให้แต่ละชุมชนมีกลุ่มผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และเป็นผู้ประสานข้อมูลข่าวสารระหว่างภาครัฐและชุมชนให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาที่ตรงสาเหตุและมีประสิทธิผลมากขึ้น

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการควบคุมไฟป่าของประชาชนบ้านงาแมง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมควบคุมไฟป่า ควรขอความร่วมมือให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานราชการปฏิบัติอยู่เพิ่มขึ้น เช่น การลาดตระเวนตรวจหาไฟป่า การแจ้งเหตุไฟป่า เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการที่มีความยากลำบากและมีกำลังคนไม่เพียงพอ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

2. ในการขอความร่วมมือกับชุมชน ภาครัฐควรจัดงบประมาณเบี้ยเลี้ยงค่าตอบแทนให้แก่ชาวบ้าน โดยจัดให้เพียงพอและเหมาะสมกับการเสียสละเวลาในการประกอบอาชีพหลักของตนมาช่วยปกป้องรักษาป่าไม้ให้ปลอดภัยจากไฟป่า

3. ควรมีการจัดทำแนวเขตกันชน (Buffer Zone) รอบพื้นที่ป่าที่ติดเขตหมู่บ้าน เพื่อกันการลุกลามของไฟป่า และสร้างความเสียหายแก่พืชผลการผลิตในพื้นที่ทำกินของชุมชน

4. ควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องไฟป่าที่ถูกต้องแก่ชุมชนต่างๆ ที่มีพื้นที่ติดกัน เพื่อสร้างเครือข่ายการป้องกันปัญหาไฟป่าได้อย่างมีประสิทธิผลมากขึ้น

5.4.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไป

1. ควรศึกษาวิธีการและขั้นตอนที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมควบคุมไฟป่ากับหน่วยงานควบคุมไฟป่าให้มากขึ้น

2. ควรศึกษาถึงบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมควบคุมไฟป่า

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved